

25. Савельєва Ю.М. Інтелектуальний потенціал підприємства як основа його конкурентоспроможності / Ю.М. Савельєва, Н.В. Ващенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/8_DNI_2009/Economics/43532.doc.htm.
26. Данилишин Б. Інтелектуальні ресурси в економічному зростанні: шляхи поліпшення їх використання / Б. Данилишин, В. Куценко // Економіка України. – 2006. – № 1. – С. 71–79.
27. Кендюхов А.В. Сущность и содержание организационно-экономического механизма управления интеллектуальным капиталом предприятия / А.В. Кендюхов // Экономика Украины. – 2004. – № 2. – С. 33–41.
28. Мартынов А.Ф. Концепция управления интеллектуальным потенциалом экономических систем / А.Ф. Мартынов // Инновации и инвестиции. – № 2. – 2008. – С.18–23.
29. Brooking A. Intellectual Capital / Annie Brooking. – NY: Itp Life Long Learning. – 1997. – p. 224
30. Евенко В.В. Інтелектуальний потенціал промислового підприємства і спосіб його вимірювання / В.В. Евенко, Д.В. Ерохин, Я.В. Зайцева [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://science-bsea.narod.ru/2006/ekonom_2006/evenko_intlekt.htm.
31. Петренко В.П. Управління процесами інтелектокористування в соціально-економічних системах: наукова монографія / Петренко В.П. – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2006. – 352 с.
32. Грішнова О.А. Людський розвиток : навч. посібник / Грішнова О.А. – К. : КНЕУ, 2006. – 308 с.
33. Данилишин Б. Інтелектуальні ресурси в економічному зростанні: шляхи поліпшення їх використання / Б. Данилишин, В. Куценко // Економіка України. – 2006. – №1. – С. 71–79.
34. Махомет Ю.В. Сутнісна характеристика та структура інтелектуального капіталу підприємства. / Ю.В. Махомет // Економічний простір: Збірник наукових праць. – Дніпропетровськ: ПДАБА. – 2009. – № 25. – С. 221–229.
35. Економічна енциклопедія: у 3 т. / [за ред. С.В. Мочерний]. – К. : Видавничий центр “Академія”, 2000. – Т. 1. – С. 671.
36. Марчук Є.К. Стратегічна орієнтація суспільства – рух на випередження / Є.К. Марчук // Стратегічна панорама. – 1999. – № 4. – С. 13–17.

Надійшла 06.09.2012; статтю представляє к. е. н. Веретенникова О. В.

УДК 658

Г. І. РЗАЄВ, Т. Г. РЗАЄВА
Хмельницький національний університет

ЕВОЛЮЦІЯ ПОНЯТТЯ “ПОТЕНЦІАЛ” ТА ЙОГО ВІДПОВІДНІСТЬ РИНКОВИМ УМОВАМ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У статті простежено еволюцію поняття «потенціал», окреслено його ознаки і властивості, визначено основні аспекти досліджень, що відповідають певним умовам господарювання.

The evolution of concept "potential" has been traced in the article, its signs and properties have been outlined, the basic aspects of researches that correspond the certain terms of management have been determined in the article.

Ключові слова: потенціал, економічний потенціал, потенціал виробничих сил, потенціал розширеного виробництва, виробничий потенціал, потенційні виробничі сили, підприємницький потенціал, потенціал підприємства, ресурсний потенціал.

Вступ. Одним з ключових чинників успішного функціонування та розвитку підприємств за умов конкурентного середовища є наявність конкурентного потенціалу та ефективне його використання. Результативність діяльності суб'єктів господарювання напряму залежить від структури потенціалу, його складу, мобільності та ін. Саме потенціал обумовлює можливості підприємства, які можуть бути використані за певних умов господарювання.

Сьогоднішні умови господарювання, що загострюються наявністю енергосировинних проблем, вимагають дослідження існуючих та розробки сучасних підходів до питань оцінки, будови та використання потенціалу підприємства. Саме розробка відповідних концепцій щодо проблем формування та використання потенціалу господарюючих суб'єктів дадуть змогу не тільки адаптуватись до умов ринкового середовища, а й ефективно функціонувати в ньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням оцінки та формування потенціалу присвячена значна кількість праць як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, таких як Л. Абалкін, К. Воблій, В. Вейц, О. Гетьман, Е. Горбунов, А. Задоя, Н. Краснокутська, О. Олексик, В. Шаповал та ін. Важливо зауважити, що на сьогодні існує значна кількість думок щодо потенціалу підприємства, що визначають дану категорію як «потенціал виробничих сил», «потенціал розширеного виробництва», «виробничий потенціал», «економічний потенціал», «підприємницький потенціал» та ін. Дослідження та узагальнення публікацій щодо питань формування та оцінки потенціалу виявили певні проблеми, що потребують вирішення та розв'язання. Саме наявність спірних питань обумовили вибір теми та мети дослідження.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження еволюції поняття «потенціал» та встановлення його відповідності до вимог часу та змін в економіці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Провідними науковцями у різні часи досліджується поняття “потенціал”, що обумовлено певними аспектами досліджень, що формуються основною думкою дослідників. Так, колективом авторів [1, с. 7] показано еволюцію трактування науковцями терміна “потенціал” в економіці. нами опрацьовано та узагальнено підходи [7, с. 171; 1, с. 11; 8, с. 11; 9, с. 193] з посиланням на авторів та час дослідження (табл. 1).

К. Воблий досліджує потенціал виробничих сил як потенційні можливості країни виробляти матеріальні блага для задоволення потреб населення. В. Вейц пропонує вивчати потенційні виробничі сили не тільки як матеріальні елементи, але й умови, за яких здійснюється виробничий процес. Умови господарювання та розвиток економіки накладають свій відбиток на трансформацію самого поняття та складових, що його обумовлюють.

Таблиця 1

Еволюція трактування науковою думкою терміна “потенціал”

Автор	Рік	Визначення
К. Воблий	1924	Потенціал виробничих сил – потенційна можливість країни виробляти матеріальні блага для задоволення потреб населення
В. Вейц	1927	Потенційні виробничі сили – не тільки матеріальні елементи, а також ті чи інші матеріальні умови, за яких здійснюється виробничий процес
С. Струmilін	1954	Економічний потенціал – сукупна виробнича сила праці всіх працездатних членів суспільства
В. Немчинов	1967	Потенціал розширеного виробництва – ресурсні можливості національної економіки для здійснення економічного зростання
О. Анчишкін	1973	Виробничий потенціал – сукупність ресурсів, які в процесі виробництва набирають форми факторів виробництва
Л. Абалкін	1981	Потенціал – це узагальнена збірна характеристика ресурсів, прив’язана до місця й часу
В. Архангельський	1983	Потенціал – засоби, запаси, джерела, які є в наявності і можуть бути мобілізовані для досягнення певної мети або розв’язання певної задачі
І. Репіна	1998	Підприємницький потенціал – сукупність ресурсів (трудових, матеріальних, технічних, фінансових, інноваційних і т.п.), навичок і можливостей керівників, спеціалістів та інших категорій персоналу щодо виробництва товарів, здійснення послуг (робіт), отримання максимального доходу (прибутку) і забезпечення сталого функціонування та розвитку підприємства
О. Олексюк	2001	Потенціал підприємства – максимально можлива сукупність активних і пасивних, явних і прихованих альтернатив (можливостей) якісного розвитку соціально-економічної системи підприємства у певному середовищі господарювання (ситуаційно-ринкова складова) з урахуванням ресурсних, структурно-функціональних, часових, соціокультурних та інших обмежень
Є Лаппін	2004	Виробничий потенціал підприємства визначається його спроможністю виробництва максимально можливого обсягу споживчих вартостей на базі техніки, технології, науково-технічної інформації і природних ресурсів, що є в розпорядженні підприємства
О. Федонін, І. Репіна, О. Олексюк	2006	Потенціал підприємства полягає в інтегральному відображенні (оцінці) поточних і майбутніх можливостей економічної системи трансформувати вхідні ресурси за допомогою притаманних її персоналу підприємницьких здібностей в економічні блага, максимально задовольняючи в такий спосіб корпоративні та суспільні інтереси
В. Хомяков, І. Бакум	2007	Потенціал – джерела, можливості, засоби, запаси, які можуть бути приведеними в дію, використані для розв’язання якоїсь задачі, досягнення певної цілі, можливості окремої особи, суспільства, держави, підприємства в певній галузі
Н. Міщенко, О. Кумечко	2010	Ресурсний потенціал підприємства – є системою взаємопов’язаних різних видів ресурсів, які є у розпорядженні підприємства або можуть бути залучені до його господарської діяльності для максимального задоволення потреб споживачів та підвищення його конкурентоспроможності на ринку

В різні періоди часу окремі автори вкладали своє бачення в категорію «потенціал», що ґрунтується на певних ознаках та властивостях. Узагальнення досліджень авторів щодо трактувань поняття «потенціал» (див. табл. 1) дало змогу нам виділити такі його особливості, як:

- ресурсні можливості економіки для здійснення економічного зростання;
- сукупність ресурсів, які набирають форми факторів виробництва;
- узагальнену збірну характеристику ресурсів;
- засоби, запаси, джерела які можуть бути мобілізовані для досягнення певної мети та розв'язання завдань;
- сукупність ресурсів виробництва товарів, здійснення послуг (робіт), отримання максимального доходу (прибутку) і забезпечення сталого функціонування та розвитку підприємства;
- максимально можлива сукупність альтернатив (можливостей) якісного розвитку соціально-економічної системи підприємства у певному середовищі господарювання та ін.

Важливо відзначити, що практично всі визначення, що розглядаються у табл. 1, базуються на ресурсному підході до дефініції «потенціал», оскільки тою чи іншою мірою пов'язані з ресурсами підприємства, які безпосередньо використовуються для досягнення певної мети та виконання поставлених завдань.

Вагому інформацію, щодо розуміння суті еволюції поняття «потенціал» несуть довідкові матеріали, а саме: тлумачні словники, словники іноземних слів, енциклопедії та ін. (табл. 2).

Таблиця 2

Хронологія поняття «потенціал» у довідкових матеріалах

Джерело	Рік	Визначення
Словник іноземних слів (за ред. Петрова Ф.Н.)	1964	Потенціал – це «могутність», «сила».
Словник іноземних слів (за ред. Мельничука О.С.)	1975	Потенціал – «...можливості, сили, запаси, способи, які можуть бути використані...»; «потенціал економічний – це...економічні можливості держави (групи держав), які можуть бути використані для забезпечення всіх її матеріальних потреб»
Велика Радянська Енциклопедія	1975	Потенціал – «...це засоби, запаси, джерела, що є в наявності і можуть бути мобілізовані, приведені в дію, використані для досягнення певних цілей, виконання плану, розв'язання завдань»
Етимологічний словник російської мови (за ред. Шанського Н.М.)	1982	Потенціал – «могутній», буквально «той, що може бути».
Економічна енциклопедія (за ред. Абалкіна Л.І.)	1999	Економічний потенціал – здатність підприємств забезпечувати своє довгострокове функціонування
Тлумачний словник – мінімум української мови (укл. Ващенко Л.О., Єфімов О.М.)	2006	Потенціал – можливості, наявні сили чи їх запаси, які можуть бути використані

Узагальнення окремих досліджень [4, с. 12–13], опрацювання еволюції поняття «потенціал» у довідкових матеріалах [5, 6] дає нам змогу зауважити, що «потенціал» розглядається як можливості, що можуть бути використані для забезпечення потреб та довгострокового функціонування підприємств, системи тощо.

В цілому, досліджуючи еволюцію наукової думки автори [1] виділяють три напрями у розвитку сучасних уявлень у розвитку категорії «потенціал», а саме: потенціал як сукупність необхідних для функціонування або розвитку системи різних видів ресурсів; потенціал як система матеріальних і трудових факторів, що забезпечують досягнення мети виробництва; потенціал як здатність комплексу ресурсів економічної системи виконувати поставлені перед нею завдання.

Ю. Кіндзерський підкреслює ресурсну природу економічних можливостей підприємства або країни й наводить узагальнення і результати дослідження Н. Ігнатенко та В. Руденко, відповідно до частоти вживання у вітчизняній науковій літературі різних ознак поняття «потенціалу» за такою класифікацією [3, с. 25–26]: асоціація потенціалу з сукупністю природних умов і ресурсів, можливостей, запасів, цінностей – 42% випадків (асоціація потенціалу з потужністю виробництва (галузей), фондів, ресурсів країни, регіону – 18%; асоціація з ресурсною, економічною, природною, регіональною характеристикою – 16%; з можливістю

виробничих сил досягти певного ефекту – 8%); асоціація потенціалу з ресурсними можливостями господарських систем – 58%.

Доцільно наголосити, що довгий час у вітчизняній економічній літературі економічний потенціал підприємства ототожнювали з масштабом діяльності об'єкта, а для його характеристики використовувались поняття розмір підприємства та його виробнича потужність. Коло визначень економічного потенціалу підприємства є дуже широким – від надзвичайно вузького його розуміння як річного обсягу виробництва продукції до таких загальних категорій, як соціально-економічна система [2, с. 6].

Висновки. Дослідження та узагальнення теоретичних підходів дали змогу зауважити, що саме з середини 1980 р. з'явилась значна кількість публікацій щодо дефініції «потенціал», яке є багатоаспектним поняттям і, на нашу думку, значною мірою повинно базуватись не тільки на ресурсному підході, а ще й в комплексі враховувати ефективність їх використання, результативність діяльності підприємств, рівень їх конкурентоспроможності та ін. Нами зауважено, що окремі визначення, що запропоновані авторами дублююся, поодинокі визначення є суперечливими або протилежними, відповідно до напрямів досліджень, деякі концепції є недостатньо обґрунтованими та ін. Існує велика кількість визначень яка, не повною мірою відповідає сучасним умовам господарювання та не враховує їх особливості, а їх різноманітність потребує подальшого дослідження щодо відповідності умовам часу як на рівні підприємства, так і на рівні галузі. З метою обґрунтування та подальшої розробки категорії «потенціал», нових досліджень та конкретизації потребують визначення ресурсного, виробничого, економічного потенціалу, що відповідають умовам мінливого конкурентного середовища.

Література

1. Федонін О.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка : [навч. пос.] / Федонін О.С., Рєпіна І.М., Олексюк О.І. – [2-е вид., без змін]. – К. : КНЕУ, 2006. – 316 с.
2. Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка : [навч. пос.] / Краснокутська Н.С. – К. : Центр навч. літ., 2005. – 352 с.
3. Промисловий потенціал України: проблеми та перспективи структурно інноваційних трансформацій / ред. Ю.В. Кіндзерський. – К. : Ін-т економіки та прогнозування НАНУ, 2007. – 408 с.
4. Лапин Е.В. Экономический потенциал предприятия : [монография] / Лапин Е.В. – Сумы : ИТД «Университетская книга», 2002. – 310 с.
5. Экономическая энциклопедия / [ред. Л.И. Абалкин] / Науч.-ред. совет изд-ва «Экономика» ; Ин-т экон. РАН. – М. : ОАО «Экономика», 1999. – 1055 с.
6. Тлумачний словник – мінімум української мови: Близько 9 тисяч слів / [укл. : Ващенко Л.О., Єфімов О.М.]. – 3 вид., випр. і доп. – К. : Довіра, 2006, 2006. – 607 с.
7. Лапин Е.В. Оценка экономического потенциала предприятия : [монография] / Лапин Е.В. – Сумы : ИТД «Университетская книга», 2004. – 360 с.
8. Хомяков В.І. Управління потенціалом підприємства / В.І. Хомяков, І.В. Бакум. – К. : Кондор, 2007. – 400 с.
9. Міщенко Н.Г. Ресурсний потенціал підприємства: сутність структура, стратегія використання / Н.Г. Міщенко, О.І. Кумечко // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.9. – С. 194–196.

Надійшла 06.09.2012; рецензент: д. е. н. Войнаренко М. П.